

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

кандидата філософських наук, доцента, доцента кафедри історії філософії

Львівського національного університету імені Івана Франка

Ковальчук Юлії Василівни

на дисертацію **Павленко Надії Леонідівни**

«ФЕНОМЕН ЛЮБОВІ В БУТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ І МОЖЛИВОСТІ ЇЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ: ГЕНДЕРНІ Й ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ВИМІРИ»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 033 – Філософія.

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи. Любов – тема, інтерес до якої не вичерпується впродовж усієї історії становлення Людини. Водночас проблема любові – настільки ж важливий і складний предмет філософських досліджень, як і сенс людського життя, свобода, добро і зло. Релевантність теми дисертаційного дослідження для філософії є безсумнівною з огляду хоча б на етимологію самого поняття «філософія»: «любов до мудрості». Втім, у давніх греків поняття любові настільки глибинно диференціювалося (крім «філія», елліни виділяли «агапе», «ерос», «сторге» і т.д.) що наша сучасність, у порівнянні з ними, виглядає значною мірою занепадом, регресом (тим паче, що зараз особливого поширення набув радше протилежний дискурс, у рамках якого стало більш звичним говорити про ненависть, насильство, смерть і тероризм). Дисертантка звертається до проблематики любові, яка саме через «дефіцитність» і профанування у сучасному світі набуває особливої цінності. Іншими словами, рух відбувається ніби «від супротивного». Причому, варто наголосити, що мова йде про обґрунтування також екзистенціальної площини феномену любові, що є невичерпним джерелом для дослідження, оскільки визначається неповторністю онтологічного *любити*.

Новизна і актуальність підходу, запропонованого у дисертаційному дослідженні Н.Л. Павленко полягає у тому, що його авторка, розглядає феномен любові не лише в антропологічному, але й метаантропологічному вимірі та з'ясовує актуалізацію феномену любові у бутті сучасної людини, яка стоїть перед цивілізаційними викликами сьогодення, а тому особливої

актуальності та ваги набувають ті ідеї, які вказують шлях і уможлиблюють подолання екзистенційного занепаду, духовних криз чи загострених соціальних явищ. Авторка розкриває специфіку феномену любові як одного з визначальних чинників становлення особистісного «Я» у стосунку з Іншим, аналізуючи у цьому контексті і комунікативну складову розвитку людської особистості. Відтак, розгляд феномену любові у дисертаційному дослідженні не є замкнений чи обмежений суб'єктивістським виміром, а здійснюється у площині інтерсуб'єктивістського виміру. Суттєвим складовим чинником слід визнати «розімкненість» людини як до свого буття, так і до буття Іншого, що теж репрезентує актуальність переосмислення антропологічних цінностей та феноменів екзистенціального плеса у контексті сучасного техногенного світу.

Ступінь обґрунтованості, достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі. Дисертація Н.Л. Павленко є змістовно наповненою, цікавою, оригінальною, творчою роботою з обґрунтованою авторською позицією. Проаналізувавши феномен любові у філософській площині, здобувачка здійснила всебічне та старанне дослідження феномену любові й крізь призму психологічних та соціальних аспектів, в аргументації здійснила екстраполяцію до часових та просторово-часових різновидів мистецтва, що свідчить про міждисциплінарний підхід задля досягнення завдань дисертаційної роботи.

Аргументовано сформульовано мету та завдання дослідження, що забезпечило можливість комплексного розкриття суті дисертаційної роботи, а також аргументацію висновків, які справедливо претендують на наукову новизну. Об'єкт та предмет дослідження відповідають темі дослідження і визначені відповідно до встановлених вимог. Методологія та методи дослідження вправно застосовані у проблемній площині та історико-філософському контексті. Слід зауважити, що підбірка методів варта цікавості, викладена у методологічних засадах дослідження (П.1.3). Доцільно зупинитися на окресленні методології андрогін-аналізу у межах якого Н.Л. Павленко окреслює три основні стратегії екзистенціальної жіночності та чоловічності всередині особистості: 1 – екзистенціальний сексизм; 2 – екзистенціальний

гермафродизм; 3 – екзистенціальний андрогінізм (С.65-66). Кінцеві положення представленої до захисту дисертації характеризуються логічною послідовністю, сформульовані у відповідності до мети та завдань дисертаційного дослідження та ґрунтуються на значній кількості праць провідних вітчизняних й іноземних представників філософської думки. Серед заслуг дисертантки потрібно виділити і ретельний підбір матеріалу, на який вона опирається, зокрема, щодо висвітлення феномену любові в метаантропологічних дослідженнях та у площині психоаналізу.

Наукове дослідження було здійснено на основі комплексного міждисциплінарного підходу із використанням пізнавального інструментарію та дослідницьких стратегій. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає критеріям логічності та достовірності. Результати та здобутки дисертаційного дослідження Н.Л. Павленко мають достатній обсяг апробації (фахові статті, тезові матеріали) та сприяють розвитку українського філософського дискурсу, зокрема в дослідженнях філософії любові.

Структура дисертаційного дослідження.

Структура дисертаційного дослідження є логічною та викладена у трьох розділах і відповідних підрозділах, що змістовно наповнені та допомагають вичерпно реалізувати поставлену мету та завдання. У першому розділі *«Теоретико-методологічні основи дослідження феномену любові в бутті людини»* було досліджено джерельну базу і стан опрацьованості проблематики феномену любові, а також історичну генезу та різноманітність підходів щодо його визначень. Крізь призму історико-філософського аспекту, розглядаючи вчення філософів про любов, Н.Л. Павленко вдало підкреслює внутрішній розвиток феномену любові на понятійно-смысловому рівні (благо-бажання блага Іншому-турбота про Іншого) та експлікує актуалізуючий характер любові. Цікавим видається той момент, що вже у першому підрозділі здобувачка окреслює такі поняття як «благо», «воля», «Інший», «закоханість», що стануть осердям наступних розділів дисертаційного дослідження. У цьому контексті простежується концептуальний підхід та чітка логічна послідовність.

Як позитивний здобуток роботи слід відзначити виведення сутнісних ознак феномену любові з погляду бінарних позицій, на кшталт «любов – гріх» (С. 38) чи «любов – жалість» (С. 56), «любов як сексуальна «розрядка» – любов як здатність» (С.58). Здійснивши аналіз різноманітних підходів трактування феномену любові у психоаналізі (З. Фройд, А. Маслоу, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм та ін.) було виявлено потребу співтворчості та спів-відкриття у любові (С.57)

У другому розділі *«Метаантропологічні виміри феномену любові»* здійснено аналіз феномену любові крізь призму методології метаантропології на трьох екзистенціальних вимірах – буденному, граничному і метаграничному, що репрезентує концептуальний авторський підхід дослідження. Варто зауважити, що саме у цьому розділі Н.Л. Павленко проводить розмежування понять «буденність» і «повсякденність», «любов» і «закоханість», «любов» і «толерантність», чітко прояснивши суть кожного із цих понять, надавши розлоге обґрунтування та продемонструвавши аналітичний підхід у дослідженні.

Щирий науковий інтерес викликає цей розділ та наступний, у яких дисертантка задля підкріплення аргументації положень дослідження екстраполює до літературного спадку українського народу: прикладом об'єктивації у сімейних взаєминах стала «Кайдашева сім'я» І. Нечуй-Левицького (С.88), закоханість у граничному бутті репрезентується на прикладі поезії «Каменяра» (С. 94); чи до творів світової культури: ілюстрацією проходження шляху від усамотнення до любові є роман Дж. Остін «Гордість та упередження» (С. 96), для з'ясування впливу кінотерапії як філософської арт-терапії на актуалізацію любові в житті людини досліджується американська комедія «День Бабака» та ін.. Застосовуючи такий підхід, Н.Л. Павленко не виходить за межі наукового дослідження, а якраз розширює межі самого дослідження та репрезентує наявність цікавого творчого концептуального мислення.

Саме у цьому розділі увиразнено думку, що чинником трансформації любові на метаграничному вимірі є «воля до любові», що проявляється як воля

до актуалізації Іншого, до вдосконалення міжособистісного зв'язку як можливості комунікативного андрогінізму.

У третьому розділі *«Актуалізація любові в бутті сучасної людини»* дисертантка розглянула феномен любові у контексті культури споживацтва та проаналізувала вплив її екранно-цифрового аспекту на актуалізацію любові. Феномен гламурності визначається як маніпулятивний інструмент впливу на Іншого шляхом створення образу сексуальності і успіху як чогось ідеального. Н.П. Павленко вдало зауважує, що саме самостійність та критичність мислення допомагає людині створити особистісне та філософське світовідношення, яке надає змогу протистояти тому, що нав'язується суспільною думкою через щоденне поринання у цифровий простір.

Відповідно до тексту дисертаційного дослідження, одним із лакмусових папірців верифікації на істинність є і справжня любов. Дисертантка стверджує, що справжня любов розкривається у соціальному просторі через практики людяності і філософського діалогу, що може протистояти маніпуляції свідомістю владних структур заради спотворення дійсності і укріплення диктаторських режимів. У третьому розділі дисертаційного дослідження Н.Л. Павленко приходить до важливого висновку, що «актуалізація любові, що зумовлює гуманістичну і діалогічну спрямованість у світогляді людини, волю до толерантності та до розуміння Іншого, є основною рушійною силою єдності всередині країни та можливості будувати взаємовигідні і співтворчі відносини з іншими державами» (С. 175).

Оцінка змісту дисертації та відповідність вимогам академічної доброчесності. Аналіз тексту опублікованої анотації підтверджує її відповідність основним положенням, що викладені у тексті дисертації. Анотацію на текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України. Під час аналізу тексту дисертаційного дослідження та представлених наукових публікацій Н.Л. Павленко факти порушення академічної доброчесності не були виявлені. Використання текстів та ідей інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

По-перше, ступінь розробленості проблеми можна було б доповнити персоналіями на кшталт таких філософів як Св. Августин, А. Шопенгауер, Р. Барт, Д. де Ружмон, К. Льюїс та ін., а до сучасних розвідок доцільно було б додати П. Брюкнера. Варто зауважити, що Св. Августин чи Св. Бонавентура роблять не менший внесок у розвиток вчення про любов, ніж Св. Тома з Аквіну. Антропологічне та гносеологічне вчення Аврелія немислиме без феномену любові, а розрізнення таких видів любові як любов до Бога (*amor Dei*) та любов до світу (*amor Mundi*) чи любов впорядковану спасенну (*caritas*) та любов невпорядковану й руйнівну (*cupiditas*), яке він здійснив у творі «Про Град Божий», є дуже важливим для понятійного апарату філософії любові. Варто зауважити, що у тексті дисертаційного дослідження (С. 98) Н.Л. Павленко розглядає працю Х. Ортега-і-Гассет «Етюди про любов», тому доцільно було б додати ім'я і цього філософа до переліку вище зазначених імен та до першого підрозділу дисертаційного дослідження.

По-друге, у підрозділі 1.1. «Підходи до осмислення любові в історії західної та української філософії» дисертантка здійснює історико-філософський екскурс, аналізуючи філософські вчення про любов від Античності до сучасності, виокремлюючи окремим пунктом етап німецької класичної філософії, але серед когорти згаданих дослідників немає філософів екзистенціалізму, за виключенням персоналії М. Бердяєва. Такий огляд видається неповним, оскільки у темі дисертаційної роботи чітко вказано про *екзистенціальний*, а не *екзистенційний* вимір дослідження. Варто зауважити, що у тексті дисертації Н.Л. Павленко часто сама виводить ідеї, що відповідають концепціям філософів-екзистенціалістів. Зокрема, говорячи про симбіотичний зв'язок у любові чи садо-мазохістичні відносини (С.177), можна було б більш ґрунтовніше поглибити отримані результати, здійснивши екстраполяцію до вчення про види любовних відносин Ж.-П. Сартра – французького екзистенціаліста. У тексті дисертаційної роботи дисертантка навіть зауважує, що «філософський психоаналіз є продовженням екзистенціального

психоаналіза Ж.-П. Сартра» (С. 162). У контексті ж розгляду поняття вибору любові, персоналія предтечі екзистенціалізму – С. К'єркегора теж була б дуже влучною, оскільки данський мислитель рефлектує над феноменом любові крізь призму таких категорій як «вибір», «становлення», «індивідуальність». А от в площині дослідження діалогічності любові та стосунку «Я» з Іншим, важливими є філософські ідеї ще одного представника екзистенціалізму – Г. Марселя, що співзвучний і з філософською доктриною, згадуваного у тексті дисертації, М. Бубера. Згадування цих мислителів значно б розширило творчий потенціал роботи.

По-третє, дисертантка глибинно досліджує феномен любові у площині метаантропології, зокрема метаантропологічні виміри – буденний, граничний, метакраничний, а також, що репрезентує текст дисертаційного дослідження, часто розглядає любов у контексті співтворчості. Визначальними для з'ясування сутнісних аспектів феномену любові є концепт «вибору любові» та «волі до любові», тому доцільним було б додати до підрозділу 1. 4. *«Визначення основних понять дослідження»* у перелік основних понять наступні: метаантропологія, буденний вимір буття, граничний вимір буття, метакраничний вимір буття, співтворчість, вибір любові, воля до любові.

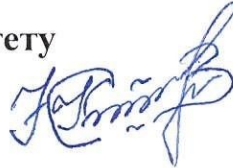
По-четверте, у тексті дисертаційного дослідження (С.99) дисертантка здійснює розрізнення між такими поняттями як «закоханість», «кохання» та «любов», посилаючись на українську літературу, зокрема на роман «Сонячна машина» В. Винниченка. Таке роз'яснення видається логічно нечітким, а визначення через метафоричний стиль мовлення зумовлює пояснення через непояснювальне. Тому виникає потреба більш чіткого визначення змісту цих трьох понять та сутнісних відмінностей між ними для розуміння займаної позиції дослідниці.

Разом із цим наведені міркування не знижують загальної позитивної оцінки дисертації Н. Л. Павленко та носять характер рекомендацій та уточнень, зважаючи на широкий дослідницький потенціал, що містить в собі проблематика дослідження.

Отже, це дає підставу зробити висновок, що кваліфікаційна наукова праця Павленко Надії Леонідівни «Феномен любові в бутті сучасної людини і можливості її актуалізації: гендерні та екзистенціальні виміри» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відповідає всім встановленим вимогам щодо такого виду робіт, зокрема вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а його авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 033 – Філософія.

Офіційний опонент:

кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри історії філософії
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Юлія КОВАЛЬЧУК

Підпис Ковальчук Ю. В. підтверджую:

Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
доцент

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА